BAŞARILI BİR "DİKTE" İÇİN KAZANILMIŞ OLMASI GEREKEN BİLGİLER, BECERİLER VE DİKTEDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Adnan ATALAY [1]

GİRİŞ

Müziksel İşitme-Okuma-Yazma (Kulak Eğitimi) Derslerinin en önemli konularından biri olan **DİKTE** (Müziksel Yazma, Ezgi Yazma) çalışmaları ve sınavları, çoğu öğrencinin en çok zorlandığı alanlardan biri olup, ilgili ders ve sınavlardaki başarıyı doğrudan etkileme potansiyelinden dolayı birçok öğrencinin "korkulu rüyası" haline gelebilmektedir. Diktede karşılaşılan kimi sorunlar, "korku" duygusuyla da birleşince kronikleşmekte ve diktede gösterdiği başarısızlık, öğrencinin "yeteneksiz" olduğu ya da "yeterince yetenekli olmadığı" (eski ifadeyle "kulağının zayıf olduğu") yargılarına yol açabilmektedir.

Oysa öğrenim gördükleri Bölümlere yetenek sınavı ile girmiş, duyduğu sesi ya da ezgiyi doğru tekrarlayabilen, detone olmadan şarkı söyleyebilen, çalgısından temiz sesler elde etmeyi başarabilen ve hatta Müziksel İşitme (Kulak Eğitimi) dersinin Solfej vb. öteki alanlarında başarı gösterip dikteye gelince zorlanan bir öğrencinin bu durumunu "yeteneksizliğine" ya da "yeteneğinin sınırlı oluşuna" bağlamak kuşkuyla bakılması gereken bir yargı olur.

Yaklaşık 44 yılı bulan Armoni ve Kulak Eğitimi hocalığım boyunca, gerek görev yaptığım kurumlardaki öğrencilerim, gerekse 2000 yılından buyana Müzik Bölümlerinin sınavlarına hazırlamakta olduğum özel öğrencilerimle yaptığımız çalışma ve gözlemler, dikte konusunda karşılaşılan başarısızlıkların, öğrencinin yeteneksizliğinden çok bilgisizliğinden (başarılı bir dikte için kazanılmış olması gereken bilgi ve becerileri yeterince kazanamamış olmasından) veya diktede dikkat edilmesi gereken hususları yeterince bilmiyor ya da uygulayamıyor oluşundan kaynaklandığını göstermektedir.

Nitekim, dikte konusunda karşılaştıkları başarısızlıkları "öğrenilmiş çaresizlik" duygusu içinde *kabullenip* ***"Benim diktem zayıf"*** ya da ***"Ben dikte yapamıyorum"*** diyen bir çok öğrencinin dikte başarısı, gerekli önbilgi ve becerileri kazanıp, diktede dikkat edilecek yöntemleri uygulamaya başladıkları andan itibaren (kendilerini de şaşırtacak biçimde) yükselebilmektedir.

Bu nedenle dikte çalışmalarında yeterince başarılı olamayan ya da ancak belirli bir düzeye kadar başarılı olup o düzeyin üstüne çıkmakta zorlanan öğrencilerimiz, karşılaştıkları sorunları doğrudan doğruya müziksel işitme yetenekleriyle özdeşleştirip **"yeteneksiz**

[1] Sorularınız, görüşleriniz ve katkılarınız için iletişim: **GSM**: **0532 621 17 92** **E-Mail:** ad.atalay@gmail.com

oldukları" ya da **"yeterince yetenekli olmadıkları"** gibi olumsuz yargılara varmadan önce, aşağıdaki açıklamaları dikkatle okuyup her birini özenle uygulamaya çalışırlarsa, diktede karşılaştıkları ve aşamayacaklarını zannettikleri birçok sorunun birbiri ardınca çözülmeye başladığını ve başarı düzeylerinin yükseldiğini görebileceklerdir.

> ***UYARI !*** ***Aşağıda verilecek bilgi ve önerilerde, müziksel işitme tipi açısından "rölatif tip" olarak adlandırılan büyük çoğunluğun işitme özellikleri baz alınıp söz konusu yöntem ve önerilere gereksinme duymayacak işitme özelliklerine sahip olan ender sayıdaki "absolut" tiplerle, müzik eğitimi almaya uygun olmayan "monoton tipler" kapsam dışı bırakılmıştır.***

I - Başarılı bir dikte için kazanılmış olması gereken önbilgi ve beceriler:

Müziksel yapıtlar, (genellikle) farklı yükseklik ve uzunluktaki seslerin, belirli bir kompozisyon anlayışı ya da geleneğiyle teker teker ya da birlikte duyulacak biçimde ardıştırılmasıyla oluştuğundan, bir müziksel yapıtın yazıya aktarılabilmesi (notaya alınması), her şeyden önce o yapıt içinde kullanılan ses yüksekliklerinin ve sürelerinin doğru olarak saptanabilmesine bağlıdır. Ses yüksekliklerini saptama konusunda **Aralık Bilgisi, Akor Bilgisi** ve **Tonalite Bilgisinden** (Makamsal yapıtlarda da Makam Bilgisinden), ses sürelerini saptama konusunda ise **Ölçü ve Ritim Bilgisinden** yararlanılır. Bu nedenle dikte çalışmalarında başarıya ulaşabilmek ve ulaşılmış başarı düzeylerini yükseltebilmek için Aralık, Akor, Tonalite, Ölçü ve Ritim Bilgisi çalışmaları öncelikle ele alınıp dikte çalışmalarına tüm bu alanlarda gerekli bilgi ve beceri düzeyine ulaştıktan sonra geçilmelidir. *(Dikte çalışmalarına tüm bu alanlar yeterince geliştirilmeden başlamak, neden olduğu "duyamama", "anlayamama", "yazamama" gibi olumsuz sonuçların yansıra özgüven kaybına da neden olarak "geçici" zorlanmaları bile "kalıcı" hale getirebilmektedir.)*

1 – Aralık Bilgisi:

Yalnızca iyi bir dikte için değil, solfej başta olmak üzere müzikle ilgili tüm çalışmalar için kazanılmış olması gereken bilgilerin en başında **"Aralık Bilgisi"** geldiğinden dikte çalışmalarına başlayacak her öğrenci,

a) Gördüğü melodik ve armonik aralıkları bir çırpıda adlandırabilecek,
b) Duyduğu melodik ya da armonik her türlü aralığı adlandırıp, notaya alabilecek,
c) Verilen herhangi bir ses üstüne ya da altına istenilen aralıkları kurup, sesiyle oluşturabilecek,
d) Dinlediği herhangi bir motifteki sesler arasında oluşan yatay aralıkları tanıyıp adlandırabilecek,
e) Birbiri ardınca çalınan armonik aralıkları tanıyıp notaya alabilecek bilgi ve beceri düzeyine ulaşmış olmalıdır.

2 – Akor Bilgisi:

Herhangi bir müziksel yapıt içinde kullanılan sesler çok sık olarak akor arpejleri oluşturacak biçimde de ardışabildiğinden, belli başlı akor tiplerinin ve olası arpejleniş biçimlerinin biliniyor olması, diktede karşılaşılacak bu gibi ses ardışımlarının bir çırpıda kavranıp yazılabilmesini kolaylaştırır. Ayrıca, aşağıdaki bölümlerde açıklanacak olan "çatkı perdelerinin saptanması", "tonalitenin" ve "modalitenin saptanması", "seslerin tonalite içinde yüklendiği işlevler" vb konular büyük oranda Akor Bilgisine dayandığı için, dikte çalışmalarına başlayacak her öğrenci,

a) Özellikle Majör, Minör, Artık ve Eksik üçlüsel akorlar, yedili akorlar, Ek6 akorları ve bu akorların tüm çevrimlerini öğrenip, gördüğü herhangi bir akor ya da arpeji bir çırpıda adlandırabilecek,
b) Duyduğu akor ya da arpejleri adlandırıp notaya alabilecek,
c) Verilen bir ses üzerine, istenilen her türlü akor ya da çevrimini kurup sesiyle arpejleyebilecek,
d) Dinlediği herhangi bir parçadaki arpejleri tanıyıp adlandırabilecek,
e) Birbiri ardınca çalınacak akor ve arpejleri tanıyıp notaya alabilecek bilgi ve beceri düzeyine ulaşmış olmalıdır.

3 - Tonalite Bilgisi:

Belirli bir düzeyin üzerine çıkabilmiş ileri düzeydeki öğrencilerle yapılabilecek atonal dikte çalışmaları bir yana bırakılacak olursa, müzik eğitimi veren kurumlardaki dikte çalışmaları ve sınavları genellikle tonal (yer yer de makamsal) parçalar üzerinde sürdürülmektedir.

Bilindiği gibi, tonal ya da makamsal parçalar içinde kullanılan her bir ses, ilgili tonalite ya da makam içinde (bir çırpıda tanınmalarını sağlayan) özel işlevler yüklenir: Kimileri **"çatkı perdesi"**, kimileri **"dolgu perdesi"** işlevi yüklenip, çatkı perdeleri **"durucu"** özellik gösterirken, dolgu perdeleri **"yürüyücü"** özellik (= Çatkı perdelerinden birine çözülme eğilimi) gösterir. Hangi dolgu perdesinin hangi çatkı perdesine çözüleceği ve çözümün inici hareketle mi yoksa çıkıcı hareketle mi yapılacağı da belli olur. Bundan da, herhangi bir tonalite ya da makam içindeki sesleri, <u>işlevlerinden yararlanarak tanıma</u> olanağı doğar.

Çatkı perdeleri

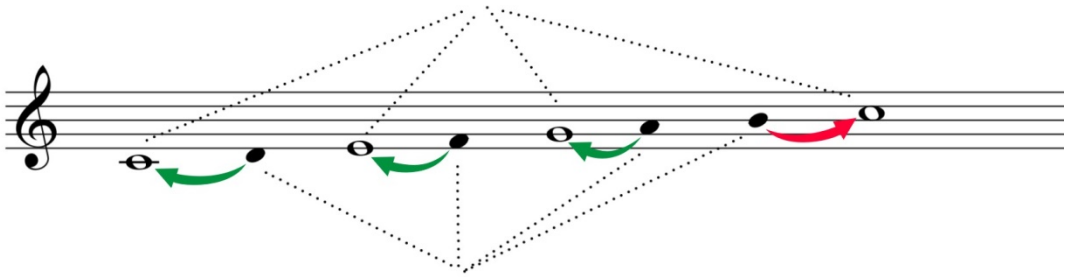

Dolgu perdeleri

Uyarı! *Dolgu perdelerinden komşu çatkı perdelerine yönelmiş oklar, yürüyücü basamakların (dolgu perdelerinin) çözüm yönlerini, oklardaki renk farkı ise "yürüyücülük düzeylerini" göstermektedir. (Yeşil renk: Yürüyücü, Kırmızı renk: Yeden etkisi taşıyan daha güçlü yürüyücü…)*

Örnek yalnızca Do majör üzerinden verilmiş olup öteki majör tonaliteler ve paralel minörleri aynı açıdan ayrı ayrı incelenmelidir

Ancak tonalite ve makam bilgisini, o makamlara ilişkin dizi ve donanım bilgisiyle özdeşleştirip dizi ve donanım bilgisinden ibaret zannetme hatasına düşülmemelidir. Örneğin Sol majör dizisinin hangi seslerden oluştuğunu ve donanımında hangi değiştirgecin bulunduğunu biliyor olmak Sol majör tonalitesini tanıma açısından "önkoşul" olmakla birlikte "yeterli" değildir. Zira Sol majör tonalitesini tanıyıp anlayabilmek, dizi ve donanımını bilmenin ötesinde, dizisinde kullanılan seslerin Sol majör tonalitesi içinde yükleneceği işlevleri, alterasyon olanaklarını, altere edilen basamaklarda oluşacak ilişki ve işlev değişikliklerini bilmek ve (altere edilmişler de dahil olmak üzere) dizinde kullanılan her bir sesi, tonalite içindeki ilişki ve işlevinden tanıyıp adlandırabilmek demektir.

Majör tonalitedeki alterasyonlar

Uyarı! *Majör tonalitede altere edilebilen basamaklara, yapılan alterasyonların ilgili basamakta yarattığı ilişki ve işlev değişikliklerine, altere edilen her bir basamağın yapay bir yeden haline gelmesi nedeniyle, aslında yeşil olan yürüyücülük etkisinin daha güçlü bir çözüm gereksinmesiyle kırmızıya dönüşmesine dikkat!..*

Örnek yalnızca Do majör üzerinden verilmiş olup öteki majör tonaliteler ve paralel minörleri aynı açıdan ayrı ayrı incelenmelidir

Bu bilgi ve beceriyi kazanamamış olan öğrenciler, dikte parçası içinde duydukları her bir sesi, (o tonalite ya da makam içindeki işlevinden de tanımak yerine), yalnızca bir önceki sesle oluşturduğu aralıktan tanımaya çalışmak gibi "karmaşık" bir "yönteme"(!) başvurmaktadır ki, bu yöntem, parça başında yapılabilecek hatalı bir aralık saptamasının daha sonra gelen tüm seslere yansıyıp parça sonuna kadar sürmesi sonucunu getirdiğinden son derece sakıncalıdır. Oysa sesleri yalnızca oluşturdukları ezgisel çizgi ve aralıklardan değil aynı zamanda işlevlerinden de tanıyabilen öğrencilerin yapabilecekleri hatalar, daha sonraki seslere yansımayıp hata yapılan ses ya da seslerle sınırlı kalabilmektedir.

Derslerdeki dikte çalışmaları veya dikte sınavlarında, kimi öğrencilerin örneğin Do majör tonalitesindeki bir parçayı Si sesiyle, ya da Sol minör tonalitesindeki parçayı La sesiyle "bitirmiş" (!) olduğunu görmek, ilgili hocaları çok sinirlendiren ve öğrencinin zekasından bile kuşku duymalarına neden olan hayret verici bir "dikkatsizlik" ya da "bilgisizlik" olarak değerlendirilebilmekteyse de, dikte kağıtlarında çok sık rastlanan bu gibi "garip" hatalar, öğrencinin hangi tonalitenin hangi seslerle bitebileceği ya da bitemeyeceğini bilmemesinden çok, tonal düşünmeyip, yeni gelen her bir sesi bir önceki sesle oluşturduğu aralıktan yararlanarak tanımaya çalışmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü her bir sesi bir öncekiyle kıyaslayarak tanımaya çalışan bir öğrenci, dikte hızı içinde ardı ardına yapmak zorunda kaldığı onca yoğun aralık hesabından dolayı hangi tonda olduğunu düşünmeye bile fırsat bulamayabilmektedir.

İşte tüm bu nedenlerden dolayı dikte çalışmalarına başlayacak her öğrenci,

a) Dikte çalışmalarında kullanılacak tonalite ya da makamların dizi ve donanımlarını, dizilerinde kullanılan seslerin ilgili tonalite ya da makam içinde yükleneceği işlevleri, bu seslerde yapılabilecek alterasyonları ve yaratacağı işlev değişikliklerini, her bir tonalite ya da makamdaki çatkı ve dolgu perdelerini, hangi dolgu perdesinin hangi çatkı perdesine çözülme gereksinimi uyandırdığını bilip hissedecek,
b) Verilecek bir kılavuz sesten (Genellikle La sesi verilir) yararlanarak istenilen tonalite ya da makama girip dizisini ve çatkı perdelerini sesiyle oluşturabilecek, o tonalite ya da makam içinde çalınacak her bir sesi tonalite içindeki işlevinden tanıyıp adlandırabilecek ya da istenilen her sesi kendi sesiyle verebilecek,
c) Dinlediği parçanın ilk birkaç ölçüsünden sonra, "karar perdesini" (o ana kadar hiç duyulmamış olsa bile !) tahmin edip sesiyle verebilecek ve bir kılavuz sesten yararlanarak hangi tonalite ya da makam olduğunu saptayabilecek bilgi/beceri düzeyine ulaşmış olmalıdır.

4 – Ölçü Bilgisi:

Bugün kullandığımız nota yazısı ölçeksel bir yazı türü olduğu için, ölçüsü belirlenememiş bir parçanın doğru ve tam olarak notaya alınabilmesi olanaksızdır. Bu nedenle örneğin Türk müziğinde kullanılan Uzun Hava, Gazel ve Taksim gibi müzik türleri ile Konçerto vb. türlerde yer alan Cadenza *(Kadans)* kesimleri tam olarak notaya alınamazlar. Dolayısıyla başarılı bir dikte için ölçünün tam ve doğru olarak saptanabilmiş olması temel koşuldur. Bu nedenle Müzikle ilgili hemen her alanda olduğu gibi dikte çalışmaları için de, çok sağlam bir ölçü bilgisi kazanıp dinlenilen parçanın ölçüsünü bir çırpıda kavrayabilecek düzeye ulaşmış olmak şarttır.

Okullarımızda yapılan dikte çalışmaları ve sınavlarında gereç olarak kullanılan parçaları, genellikle "ikişer ölçü / ikişer ölçü" çalarak yazdırma yöntemi sürdürülegeldiği için, bir çok öğrenci, (parçanın ölçü yapısını saptamaya gerek bile duymaksızın !) önce çalınan ilk iki ölçünün notalarını yazmaya ve yazdığı bölümü ("iki ölçü olduğu" düşüncesinden hareketle) iki eşit parçaya bölüp ölçü yapısını oradan çıkarmaya çalışmaktadır. Müziksel algılamadan çok matematiksel hesaba dayanan bu saptama (!) biçimi, eksik ölçüyle ya da susla başlamayan veya ikinci ölçü sonunda sus bulunmayan parçalarda bazen doğru sonuç verebilse bile, eksik ölçü ya da susla başlayan ya da susla biten ölçülerde ölçü türünün yanlış saptanmasına ya da hiç saptanamamasına neden olmaktadır.

Dikte parçasının ölçüsünü, (matematiksel bir yaklaşımla) ilk iki ölçüde duydukları notaları ortadan ikiye bölerek saptamaya çalışan öğrenciler,

Örnek 1: Kendilerine çalınan 4/4'lük 1a motifini, (bu yaklaşımla son sesten sonraki suslar algılanamayacağından) 1b de görüldüğü biçimde sussuz yazmakta ve bu yolla ortaya çıkan toplam 6 vuruşluk notayı da ortadan ikiye bölünce aslında 4/4'lük olan parçanın 3/4 'lük olduğu yanılgısına düşebilmektedirler: (1c)

Örnek 2: Kendilerine çalınan 4/4'lük 2a motifini, (bu yaklaşımla ilk sesten önceki sus algılanamayacağından) 2b'de görüldüğü gibi sussuz yazmakta ve bu yolla ortaya çıkan toplam 7 vuruşluk notayı ikiye böldüklerinde "üçbuçuk dörtlük" gibi abzürt bir sonuç çıktığı için ya ölçüyü saptayamayıp şaşırıp kalmakta (!) ya da en sona bir sus koyarak 8 vuruşa tamamlamayı düşünseler bile, bu düşünce müzikal bir ölçü algılamasından değil matematiksel bir "tamamlama" düşüncesinden kaynaklandığı için, (ölçünün 4/4'lük olduğu sonucu tesadüfen saptanmış olsa bile) aslında ikinci vuruştan başlayan ilk sesin birinci vuruşa kaymasıyla daha sonraki sesler de birer vuruş kayacağından diktenin tümü bozulmaktadır.

Örnek 3 : Kendilerine çalınan 3a örneğini (bu yaklaşımda "eksik ölçü", algılaması da söz konusu olamayacağından) 2b örneğinde görüldüğü gibi notaya almakta ve bu yolla ortaya çıkan toplam 6 vuruşluk notayı ikiye böldüklerinde ölçünün 3/4'lük olduğunu tutturabilmiş (!) olsalar bile, eksik ölçüyü fark etmeyip 3c'deki gibi yanlış yazabilmekteler.

Örnek 4: Kendilerine çalınan 4a örneğindeki 3/4'lük 2 ölçüyü, (bu yaklaşımda ölçü türünü belirleyen vurgulara dikkat edilmediği için) 4b örneğinde görüldüğü gibi yalnızca nota sürelerini dikkate alarak 6/8'lik yazabilmektedirler (4c).

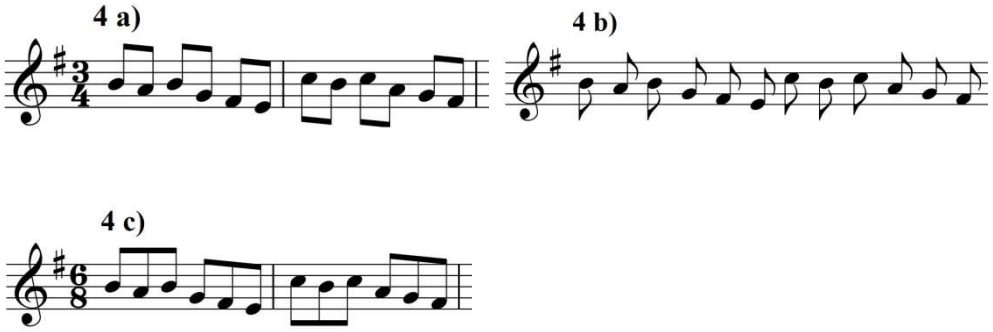

Yukarıdaki örnekler, ölçü türünü müzikal algılama yerine matematiksel bir takım yaklaşımlarla saptamaya çalışmanın, yalnızca susla başlayan, susla biten ya da eksik ölçüyle başlayan parçalarda değil 4a örneğindeki gibi ritmik yapısı bakımından son derece basit parçalarda bile ne kadar vahim hatalara yol açabileceğini açıkça göstermektedir: Nitekim, her bir ölçüsü altışar sekizlikten oluşan 3/4'lük 4a örneği, yalnızca içerdiği nota değerlerinin toplamı dikkate alınarak ölçülendiğinde (4c örneğinde görüldüğü gibi) 6/8'lik le karıştırılabiliyor… Oysa içlerindeki sekizliklerin sayısı bakımından farksızmış (!) gibi görünen bu ölçüler (yani 3/4'lük ve 6/8'lik ölçü), müzikal ölçü algısı bakımından "siyah" ve "beyaz" kadar farklıdır!... **3/4**'lük ölçüdeki 6 adet sekizlik, **ikişer ikişer 3 küme** oluşturup (her kümenin ilk notasına gelen doğal vurgudan dolayı) **Üç zamanlı ölçü** algısı oluştururken, **6/8** ölçüdeki 6 adet sekizlik **üçer üçer 2 küme** oluşturup (her kümenin ilk notasına gelen vurguyla) **İki zamanlı ölçü** algısı oluşturur.

UYARI ! *Yukarıda renk farklılıklarıyla gösterilen "zaman algıları", küme başlarında doğal olarak oluştuğu için, nota yazısında (yukarıdaki türden) ayrıca vurgu işareti kullanılmaz ! (Müzikte bu tür vurgu işaretleri, ölçülerin doğal vurgularını göstermek için değil, yalnızca, eser içinde özel vurgular oluşturmak istendiği takdirde kullanılır.)*

Söz konusu ölçülerdeki notaların atkıları da kümeleniş biçimlerine uygun olarak 3/4'lük ölçüde ikişer ikişer, 6/8'lik ölçüde ise üçer üçer çekilmek suretiyle, ölçülerin vurgu ve zaman özellikleri nota yazısına da yansıtılır. Dolayısıyla 3/4'lük bir ölçüyü 6/8'lik ölçüyle karıştırmak ne kadar yanlış olursa, 3/4'lük ölçünün sekizliklerini üçer üçer veya 6/8'lik ölçünün sekizliklerini ikişer ikişer atkılamak da bir o kadar yanlış

olur. Nitekim, 4a örneğinin 3/4'lük olduğu doğru saptanmış fakat sekizliklerin atkıları ikişer ikişer değil de (aşağıda görüldüğü üzere 6/8'likmişcesine) üçer üçer çekilmiş olsaydı, tonalitenin, ölçünün, seslerin ve sürelerin en küçük bir hata yada eksik olmaksızın yazılmış olmasına rağmen, (sırf atkılama hatasından dolayı) yine de **yanlış** bir yazım olurdu (!)

İşte tüm bu nedenlerden dolayı, dinlenilen parçanın ölçü yapısını saptamada matematiksel hesaplara değil her bir ölçü türünün kendine özgü **"vurgularına**", içerdiği **"zamanlara", "Kuvvetli zaman/Zayıf zaman"** ardışımlarına**,** kısaca kulakta oluşturdukları **müzikal ölçü algısına** kulak vermek ve bunun için de dinlenilen her bir parçanın ölçü yapısını daha ilk birkaç ölçü içinde saptayabilecek bilgi ve algı düzeyine ulaşmış olmak gerekmektedir.

"Ölçü" konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: ***Adnan ATALAY "Müzik Eğitiminde Ölçü Gruplamaları ve Tanımlamalarına Yeni Bir Bakış"***
http://www.muzikegitimcileri.net/bilimsel/bildiri/samsun/A_Atalay.pdf

5 – Ritim Bilgisi:

Dinlenilen müziksel yapıtın ritmik yapısını kolay ve doğru algılayıp yazabilme konusunda (ritim algılamasında belirli bir hakimiyet kazanıncaya kadar) birim süresi "**dörtlük"** olan ölçülerde (!) Temel Ritim Kalıplarından yararlanılabilir. Temel ritim kalıplarının öğrenimi ve algılaması konusunda sıklıkla başvurulan "kelimelerin ritminden yararlanma yöntemi" (özellikle başlangıçta) ritim algısını dil duygusuna dayandırıp kolaylaştırması bakımından yararlı olmaktadır. Aşağıdaki ritim kalıplarının her biri için, kiminde onlarca, kiminde ise yüzlerce farklı kelime kullanma olanağı bulunmakla birlikte "eğitimde gereç birliği" açısından yaygın olarak kullanılagelen örnekler yeğlenmiştir. (Buna karşın yalnızca bu kelimelerle yetinmeyip her bir kalıp

için olabildiğince çok kelime araştırmak, kalıplara hakimiyetin yanı sıra prozodi algısını güçlendirmesi bakımından da yararlı olacaktır.)

Türk müzik eğitiminde, toplamı "dörtlük" süreye eşit temel ritim kalıpları için yaygın olarak kullanılmakta olan kelimeler:

Temel ritim kalıplarını adlandırmada yaygın olarak kullanılan yukarıdaki kelimeler , söz konusu kalıpların "birleştirme bağı" ile senkoplu hale getirilmemiş olduğu durumlarda yararlı olabilmekte ve eğitim kurumlarımızda da genellikle bu biçimleriyle öğretilip kullanılmaktaysa da (müziksel yapıtlarda birleştirme bağıyla birleştirilerek de kullanıldıklarından) bu kalıpları yalnızca birleştirilmemiş biçimleriyle öğrenmiş olan öğrenciler, birleştirme bağlarının getirdiği senkoplar yüzünden, söz konusu kalıpları algılamakta zorlanmakta ya da yanlış algılayabilmektedir. Bu nedenle her bir ritim kalıbının öteki ritim kalıplarıyla bağlanış olasılıklarını ayrıntılı biçimde inceleyip aşağıdaki türden örnekler üzerinde vurma ve yazma çalışmaları yapmak ve dikte çalışmalarında ritmik yapısı bu tür senkoplar içeren parçalara da yeterince yer vermek gerekir.

★ *Tıpkı "üçleme" için "PTT" ve "beşleme" için "Gelibolulu" isminin kullanılması gibi "noktalı sekizlik/onaltılık" için "Haydi" kelimesinin kullanılması da yıllar önce tarafımdan önerilip yaygınlaşan bir adlandırma biçimi olmakla birlikte, aslında "Haydi" kelimesinin doğal ritmi (tıpkı "İzmir" gibi) iki sekizlik notadır. Ancak, bu ritmik kümeye uygun bir kelime bulunmadığı ve "Haydi" kelimesi ("seslenme" amaçlı kullanımlarda) "a" sesi uzatılarak "Haaydi!" biçiminde de söylenebildiği için tercih edilmiştir. (Aynı şekilde PTT'nin doğal ritmi de "Karaman"ın ritmiyle aynı olup "üçleme"ye uygun bir kelime bulunmayışı ve kısaltma olmasının getirdiği "eşit uzunlukta söyleyebilme" olanağından dolayı tercih edilmiştir. Her ikisinin de (yapay olarak) ilgili ritmik kümelere uygun olacak biçimde telaffuzuna dikkat!*

“Dörtlük” nota süresinin bölünüş biçimlerine ilişkin yukardaki ritim kalıpları, birim süresi **“noktalı dörtlük”** olan Üçerli Birleşil ölçüler ve Karma Birleşik (Aksak) ölçülerde tam olarak kullanılamayacağı için bu tür ölçülerde (Üçerli Birleşik ve Karma Birleşik) “Ölçü Şablonlarından” yararlanılabilir. Örneğin 6/8 lik ölçüde noktalı dörtlük uzunluğundaki iki zamandan her biri, üçer sekizlikten oluşan iki küme oluşturacak biçimde **1 2 3 1 2 3** biçiminde sayılıp sekizliklerin ikiye bölünmesi durumunda da “ve” ler kullanmak suretiyle, iki kümeye ayrılmış 6 adet sekizliği bir tür şablon olarak kullanıp her türlü ritmik kombinasyonun kolaylıkla sayılabilmesi sağlanmış olur.

Ritmik çözümlemede kullanılabilecek Üçerli Birleşik Ölçü Şablonları

Ritmik çözümlemede kullanılabilecek Karma Birleşik (Aksak) Ölçü Şablonları

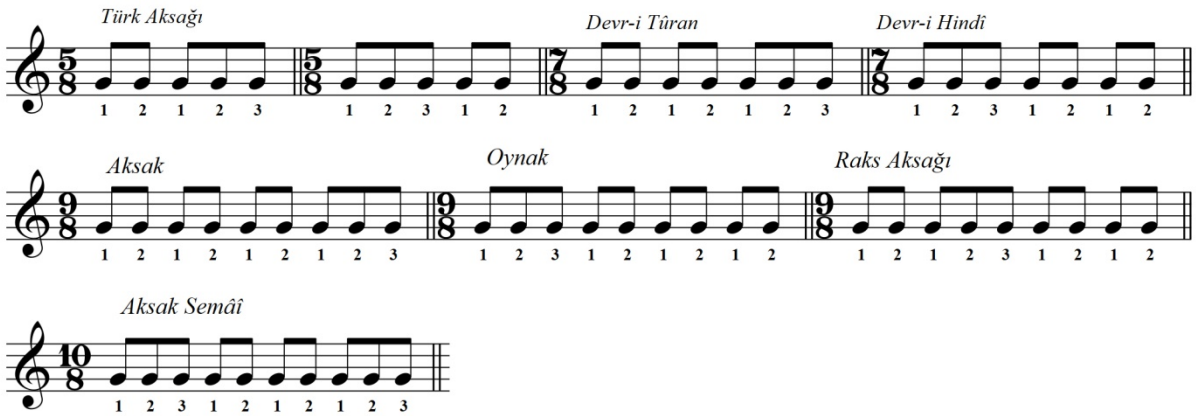

II – Diktede dikkat edilmesi gereken hususlar:

Dikte çalışmalarına başlayabilmek için "önkoşul" niteliği taşıyan yukarıdaki bilgi ve becerilerin kazanılmış olması, başarılı bir dikte için son derece önemli olmakla birlikte "dikkat edilmesi gereken hususlar" tam olarak bilinmediği ya da göz ardı edilip uyulmadığı takdirde arzu edilen sonuçlara ulaşabilmek mümkün olmayabilmektedir. Bu nedenle aşağıdaki uyarıları dikkatle inceleyiniz. Dikkat edilecek hususları yalnızca öğrenmekle kalmayıp otomatik birer davranışa dönüştürebildiğiniz takdirde dikte başarınız (sizleri de şaşırtacak hız ve düzeyde) yükselecektir:

1 – Dikte çalışmaları ve sınavlarında kullanılacak parçalar, "tümden gelim" yöntemiyle doğru ve tam bir algılama sağlayabilmek amacıyla önce en az bir kez baştan sona çalınmaktadır. Çoğu öğrencinin ne yazık ki yeterince değerlendiremediği bu an, diktenin başarısı açısından çok önemlidir. Çünkü parçanın baştan sona çalınması, ölçüsünün ve tonalitesinin (ya da makamının) doğru biçimde saptanması açısından büyük bir fırsattır. Ölçü ve tonalite (ya da makam) bilgileri bakımından dikte yapmaya hazır hale gelmiş bir öğrenci için, baştan sona dinlediği bir parçanın

ölçüsünü anlamak son derece kolay olup, ölçü yapısı daha ilk iki ölçüden itibaren saptanmış olur.

Tonaliteyi saptamak için çalınan parçanın özellikle karar sesine dikkat edip ilk dinleyiş sonunda bu sesi aklınızda tutunuz ve parçanın çalınması biter bitmez bu ses üzerine **1-3-5** arpeji yapınız. Yapacağınız arpejin hangi akoru oluşturduğuna (Majör ya da minör!) dikkat ederek tonalitenin majör mü minör mü olduğunu anlamakla kalmaz, çatkı perdelerini de saptamış olursunuz. [2]

İlk iki ölçüyü yazdırmak için verilecek kılavuz sesle (kılavuz ses olarak genellikle La sesi verilir!) saptadığınız çatkı perdelerinden birinin (özellikle de karar perdesinin) karşılaştırılması tonalitenin kesin biçimde saptanması için yeterlidir.

Makamsal parçaların diktesinde (her makam yalnızca belirli bir karar sesi üzerine kurulup majör ve minör tonaliteler gibi genel dizinin her bir sesi üzerine transpoze edilmediği için) yalnızca makamın tanınması yeterli olmakla birlikte, müzik eğitimi veren kimi kurumlarda "tampere hüseynî", "tampere kürdî", "tampere segâh" vb. nitelemeler altında tampere dizinin her bir sesi üzerine transpoze edilebilen bir takım dikte parçaları da kullanılmakta olup, örneğin "tampere hüseynî" olarak adlandırılmalarına karşın, dayandığı diziler ve seyir biçimleri bakımından geleneksel hüseynî makamıyla hiç bir ilgisi olmayan söz konusu dikte parçalarının ne şekilde adlandırılabileceği konusundaki belirsizlik sürmektedir. [3]

---

[2] ***"Karar sesi üzerine yapılacak arpejin majör mü minör mü olduğunu bilmeden nasıl bir arpej yapacağım?"*** diye düşünenler olabilir… Sizler (majör ya da minör bir arpej yapmaya çalışmaksızın) yalnızca **1-3-5** arpeji yapınız! Yapacağınız arpej, biraz önce dinlediğiniz parçanın tonalitesinden etkileneceğinden, **dinlediğiniz parçayla aynı tonda olacaktır!** (Majör-minör tonalite algınız yeterince geliştikten sonra böyle bir yönteme zaten gerek duymayıp tonalitenin majör mü minör mü olduğunu daha ilk ölçülerde anlamış olursunuz.)

[3] Belirsizlik, uygulamanın kendinden kaynaklanmakta olup "makam" ve "dizi" kavramlarının özdeştirilmesi ve içerdiği aralıklar açısından geleneksel hüseynî dizinin aralıklarını andıran (üstelik de tampere seslerle yapıldığı için dizisi bile ciddî farklılıklar içeren) her parçanın "hüseyni makamını" oluşturabileceği düşüncesine (!) dayanıyor. Oysa makamsal müzikte "dizi" ve "makam" kavramları birbiriyle ilintili olmalarına karşın aynı şey değildir… "Makam" algısı, yalnızca kullanılan dizinin kendisine değil, işleniş biçimine de (seyir) bağlı olduğu için, örneğin (hiçbir sesinde 1 komalık bile değişiklik yapılmaksızın) yalnızca "hüseynî makamının dizisi" kullanılarak **"Hüseynî", "Muhayyer", "Nevâ"** ve **"Tâhir"** olmak üzere dört ayrı makam elde edilir. Dolayısıyla yalnızca dizisi bu dört makamda kullanılan diziyi kabaca andıran her türlü parçanın (işleniş biçimi nasıl olursa olsun) "hüseynî" olarak adlandırılabilmesi (!), yalnızca tonal müzik eğitimi almış olanların değil, makamsal müziği bir parça olsun bilenlerin de anlayabileceği bir durum değildir.

2 – Baştan sona yapılan ilk çalışta tonaliteyi (ya da makamı) ve ölçüyü saptar saptamaz, varsa o tonalitenin (ya da makamın) gerektirdiği donanım değiştirgeçlerini ve ölçü belirtecini yerlerine yerleştirip (*Donanım ve ölçü belirtecini yazmayı unutmak gibi vahim bir hatayla ne yazık ki sık sık karşılaşılabilmektedir!*), ilk bölümün çalınmasını bekleyiniz. *(Genellikle ikişer ölçü halinde çalınmakla birlikte bu sayıda değişiklik de yapılabileceğinden "belirtilen ölçü sayısına" (yani "kaç ölçülük bölüm çalındığına" dikkat ediniz.)*

3 – Dinlediğiniz her bölümde önceliği, çalınan bölümü **belleğinize almaya** veriniz. Dikte çalışmalarında birçok öğrenci, çalınan bölümü öncelikle belleklerine almaya odaklanmak yerine, duyabildikleri ilk sesleri yazmaya odaklarından, yazabildikleri birkaç notadan sonra durmakta ve (çalınan bölümü belleklerine almamış oldukları için) aynı bölümün yeniden çalınmasını beklemek zorunda kalmaktadır. Bu durum, dikte için bırakılan yazım süresinin yeniden çalınışı bekleyerek heder edilmesi sonucunu getirmektedir. Öncelik, duyulan ilk birkaç notayı (yangından mal kurtarırcasına) yazmaya çalışmak yerine, çalınan bölümün belleğe alınmasına verilecek olursa, gereksiz beklemelerin getireceği zaman kaybı önlenmiş olur.

4 – Yazılanların kontrolü, eksiklerin tamamlanması ve varsa yanlışların düzeltilmesi amacıyla yapılan yeniden çalışlar sırasında, yanlış olduğunu fark ettiğiniz notaları silip düzeltmeye çalışmak yerine, çalınan ölçülerin tamamının kontrolüne odaklanınız ve varsa gördüğünüz hataları belleğinize kaydedip kontrol çalışından sonraki bekleme süresi içinde silip düzeltiniz. *(Kontrol sırasında, tekrar edilen bölümü baştan sona dikkatle izlemek koşuluyla, hatalı olduğu görülen notalar üzerine hatırlatıcı işaretler konulabilir.)*

5 – Yalnızca çoksesli (armonik, kontrapuntal vb) parçalarda değil, tek sesli (tek partili) parçalarda da arpejlerle oluşturulmuş akor ve kadans etkileri bulunacağından, ezgisel çizgi içinde oluşabilecek arpejleri, kadansları, alterasyon ve modülasyonları anlayıp adlandırabilmenizi sağlayacak düzeyde bir armoni bilgisine ulaşmaya çalışınız.

6 - Tonal ya da makamsal her türlü parça içinde, alterasyon, aradominantı ya da modülasyon amacıyla donanımdakinden farklı sesler de kullanılmış olabileceği düşünülerek, yazılan her bir ses dikkatle kontrol edilmelidir.

7 – Müziksel yapıtlar, genellikle birkaç ölçülük bir ya da iki motifin, cümleler oluşturacak biçimde "işlenmesinden" oluştuğu için, aynı parça içinde daha önce kullanılan motifin tekrarı, sekvensi, varyantı, yatay tersi, dikey tersi veya ses çevresinin daraltılıp genişletilmiş biçimi ya da ses sürelerinin büyütülüp küçültülmüş biçimi de gelebilir. Fark edilip değerlendirilebildiği takdirde dikte açısından büyük kolaylık getiren bu gibi motif işlemlerini bir çırpıda kavrayıp kolayca yazabilmek için belli başlı motif işlemleri üzerinde bilgi edinmek yararlı olacaktır. *(Motif ve motif işlemlerine ilişkin bilgiler müziksel eserleri anlayabilme açısından da çok önemlidir.)*

8 - Yapmanız gereken ritmik çözümlemelerde kimseyi rahatsız etmeyecek sessizlikte vuruş yapma yöntemleri (Ör: Ayağı yerden kaldırmadan ayakkabının içinde vurmak, parmak ucuyla sessiz vuruşlar yapmak vb.) geliştirip, dikte sırasında yapma gereksinmesi duyabileceğiniz ses, aralık ve ezgi tekrarları için de "**sessiz ıslık**" yöntemini öğreniniz. Öğrencilerde sıklıkla karşılaşılan mırıldanma ve yüksek sesle vuruş yapma alışkanlıkları, dikte çalışmaları ve sınavlarında başkalarına vereceği rahatsızlıktan dolayı yasaklanıp engellendiği ve bu da mırıldanarak ya da yüksek sesle vuruş yaparak düşünmeye alışmış öğrencilerin kendilerini "dayanaksız" kalmış hissetmelerine neden olduğu için başarıyı olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

9 – Nota sürelerini daha kolay saptayabilmek amacıyla yapılacak vuruşlarda, o ölçü içindeki "birim sürenin" esas alınması ve birim süreye bir vuruş yapılması esas olmakla birlikte, birim sürenin karmaşık ritmik yapılar oluşturacak biçimde bölümlendiği yerlerde, birim süreyi de ikiye, dörde (ve hatta gerektiğinde sekize) bölen vuruşlar yapmak, karmaşık ritmik yapıların çözümlenmesini kolaylaştırır.

Örneğin aşağıdaki iki ölçünün ritmik yapısı, içerdiği otuzikiliğe varan süre bölünmeleri, ritim kalıpları arasındaki birleştirme bağları ve bu bağların oluşturduğu senkoplar yüzünden algılama güçlükleri yaratabilir ve birim süreye yapılan vuruşlar, bir vuruş içindeki nota değerlerini çözümlemeye yetmeyebilir.

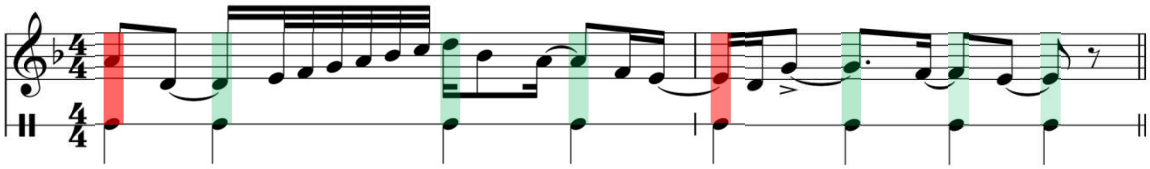

Birim süreye bir vuruş yapmanın yeterli olamadığı böyle durumlarda aşağıdaki iki örnekte görüldüğü üzere birim süreyi ikiye ya da gerekiyorsa dörde (ve kimi durumda da sekize) bölerek vuruş yapmak, karmaşık ritmik yapılara bir tür mercek tutup bölünme ve kümelemelerin yerlerini daha iyi anlayabilmek açısından yararlı olur.

10 – Belirli bir müzik yeteneğinin yanı sıra, nota bilgisi, aralık bilgisi, akor bilgisi, tonalite (ya da makam) bilgisi, ölçü ve ritim bilgisi başta olmak üzere önceden kazanılmış olması gereken bir çok bilgi ve beceriye dayanan dikte çalışmalarındaki düzeyinizi geliştirip dikte hızınızı artırabilmek için müziksel işitme derslerindeki dikte çalışmalarıyla **yetinmeyip** (dikte düzeyinize uygun olmak koşuluyla) duyduğunuz her parçayı notaya almaya çalışınız. Ayrıca tek partili diktelerde belirli bir düzeye ulaştıktan sonra yavaş yavaş iki partili, üç partili ve atonal dikteler de deneyip dikte düzeyinizi yükseltebilirsiniz.

11 – "Yazı", bir insanın bilgi ve zevk düzeyini gösteren en önemli araçlardan biri olduğu için, nota yazınızın müzik eğitimi almış bir insana yaraşır doğruluk ve düzgünlükte olmasına mutlaka özen gösteriniz. Fotokopi ve bilgisayar programlarıyla yazma gibi olanaklar el yazısı kullanma oranını giderek düşürdüğü için öğrencilerin el yazılarında çok belirgin bir "acemilik" gözlenmekte ve müzik alanında yüksek lisans düzeyine ulaşmış bazı öğrencilerin bile, uluslararası nota yazım disipliniyle ilgisi olmayan hatalarla dolu nota yazıları yazabildiği (!) görülmektedir… İnsanların "yazdıkları gibi düşünmeleri" olgusu açısından son derece endişe verici ve bir o kadar da imaj zedeleyici bu tablonun düzelebilmesi için, uluslararası nota yazım kurallarını bir an önce öğrenip, doğru ve işlek bir nota yazısına ulaşmaya çalışınız!

Adnan ATALAY

18.01.2018

_____